

RECENZJE I SPRAWOZDANIA

Recenzja książki Michaliny Biernackiej
*Znajdź z polskim wspólny język.
Fonetyka w nauczaniu języka polskiego jako obcego.
Poradnik metodyczny*

W ostatnim czasie powstaje wiele pozycji z zakresu nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego. Wśród nich wciąż zbyt mało jest opracowań poświęconych fonetyce. Dlatego prezentowana monografia Michaliny Biernackiej zatytułowana *Znajdź z polskim wspólny język. Fonetyka w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Poradnik metodyczny*, opublikowana przez wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego w 2016 roku, jest pozycją – wpisującą się w zakres fonodydaktyki – zasługującą na szczególną uwagę.

Autorka kieruje publikację do nauczycieli języka polskiego jako obcego/drugiego oraz studentów takiej specjalności (s. 13), jednakże wydaje się, że praca ta może być przydatna także logopedom czy neurologopedom. Możliwość szerszego zastosowania publikacji uzasadnia chociażby podjęcie ważnych aspektów praktycznych, uwzględnienie w pracy fonetyki artykulacyjnej wraz z aspektami patoartykulacji¹, także wielokrotne odwoływanie się do wiedzy z zakresu psycholingwistyki i neurolingwistyki, a przede wszystkim fakt, iż dużo miejsca poświęcono fonetyce korektywnej.

Książka składa się z dwóch zasadniczych części: pierwszej obejmującej zagadnienia teoretyczne oraz drugiej, na którą składają się praktyczne wskazówki dla nauczycieli języka polskiego jako obcego.

W pierwszym podrozdziale części teoretycznej Autorka podejmuje zagadnienie kształcenia kompetencji fonologicznej (*Kształcenie kompetencji fonologicznej uczących się języka polskiego jako obcego* – s. 19–42), którą za

---

¹ O fonetyce patoartykulacyjnej (patofonetyce) zob. Siudzińska 2011. N. Siudzińska określa patofonetykę jako „dział fonetyki zajmujący się badaniem zjawisk języka mówionego, niezgodnych z normą ortofoniczną” (Siudzińska 2011: 52).

Europejskim Systemem Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ) rozumie jako „znajomość systemu fonologicznego i umiejętność rozróżniania i wypowiadania dźwięków mowy, która umożliwi właściwe, niezaburzające komunikacji posługiwanie się językiem” (s. 22, za: ESOKJ 2003). Autorka, opisując kompetencję fonologiczną², wskazuje zarówno jej składniki³ (znajomość inwentarza fonemów, reguł fonologicznych, zasad fonotaktycznych i zjawisk prozodycznych), krótko omawia kompetencje ortoepiczną i ortograficzną, jak i szerzej opisuje czynniki implikujące nabywanie kompetencji fonologicznej. Ten ostatni punkt zawiera podrozdział opisujący proces percepcji mowy (Autorka bazuje na pracy Z.M. Kurkowskiego *Audiogenne uwarunkowania zaburzeń mowy* oraz, w mniejszym zakresie, na publikacji E. Dziewierzyńskiej *Antycypacja w procesie kształtowania sprawności rozumienia mowy obcojęzycznej*), na jego końcu znajduje się bardzo istotny postulat – z którym nie można się nie zgodzić – w odniesieniu do nauczania języków obcych: „Przed nauką wymowy należy ćwiczyć umiejętność rozpoznawania i rozróżniania dźwięków danego języka” (s. 32)⁴. Pisząca zwraca także uwagę na bardzo ważne zjawisko antycypacji. Obok procesu percepcji mowy Michalina Biernacka prezentuje pojęcie słuchu mownego, który za E.M. Skorek traktuje jako pojęcie ogólne⁵ zawierające w sobie pojęcie słuchu fonemowego, fonetycznego, a także prozodycznego (por. Skorek 2001). Ponieważ „percepcja nie byłaby możliwa, gdyby nie wzorce zatrzymywane w ludzkiej pamięci, odnoszące się nie tylko do wiedzy deklaratywnej, znaczeń słów, lecz i pomniejszych jednostek, takich jak fonemy lub głoski” (s. 39), dlatego Autorka ostatnią część tego rozdziału poświęca pamięci.

Kolejny obszerny rozdział, *Rola fonetyki w przyswajaniu innych podsystemów języka* (s. 43–87), przynosi omówienie relacji między podsystemem fonetycznym a innymi podsystemami języka. Pierwszym z nich jest podsystem graficzny, w którym szczegółowemu opisowi Biernacka poddaje ortografię i interpunkcję. Jeśli chodzi o pierwsze zagadnienie, przytacza przykłady zja-

² Którą należy traktować jako składową kompetencji językowej. Na temat kompetencji językowej zob. np. Grabias 2003.

³ Składniki kompetencji fonologicznej wymieniane przez Biernacką korelują z tymi podanymi przez Lipowską (2001: 43–44): zdolność do rozróżniania fonemów, umiejętność dokonywania operacji na sylabach, na fonemach, na elementach śródsylabowych.

⁴ Wielu badaczy zwraca uwagę na ten aspekt, jest on jednak często pomijany w praktyce glottodydaktycznej, por. np. stanowisko B. Kyrca: „Na gruncie teoretycznych dociekań istnieje przekonanie, iż percepcja winna poprzedzać produkcję. Twierdzenie to jest słuszne oraz istotne dla praktyki terapeutycznej prowadzonej przez logopedów, przy czym należy pamiętać, że nie zawsze ma ono charakter uniwersalny” (Kyrca 2016: 134).

⁵ Autorka ma również świadomość funkcjonowania różnych pojęć i ich zakresów funkcjonowania.

wisk, w których występują różnice między wymową a zapisem, np. samogłosek nosowych, samogłosek nosowych wtórnych, upodobnień, uproszczeń artykulacyjnych, geminat, miękkości czy połączeń liter. W przypadku interpunkcji skupia się na pokazaniu roli przestankowania w segmentacji tekstu, co według Piszącej znacznie ułatwia zrozumienie i budowanie wypowiedzi. Co ważne, wśród propozycji metodycznych podnosi istotny postulat zastosowania w procesie nauczania języka polskiego jako obcego ćwiczeń prozodycznych, które ułatwią edukację i „zintegrują podsystemy języka” (s. 68). W podsystemie gramatycznym koncentruje się na opisie zjawisk związanych z alternacją głoskową, użyciem poprawnych form fleksyjnych zarówno w obrębie deklinacji, jak i koniugacji, a także prozodii wypowiedzi ważnej przede wszystkim dla cudzoziemców. Ze względu na to, że język polski ma „silnie synonimiczny, homonimiczny i polisemiczny charakter” (s. 80), Autorka, co jest warte podkreślenia, zwraca szczególną uwagę na relacje łączące kompetencję fonetyczno-fonologiczną z kompetencją leksykalną. Dlatego też w poradniku odnajdujemy liczne praktyczne wskazówki zastosowania homonimów, synonimów czy antonimów w ćwiczeniach fonetycznych. Osobne miejsce Pisząca poświęca na omówienie problematyki pól pojęciowych, które wykorzystane w nauce języka polskiego jako obcego byłyby „korzystnym krokiem w rozwoju polskiej fonodydaktyki” (s. 85). Rozdział ten zamykają wnioski zawierające cenne uwagi na temat rozwijania kompetencji komunikacyjnej w trakcie przyswajania „ustrukturyzowanych i zhierarchizowanych podsystemów” (s. 86).

Część drugą książki rozpoczyna rozdział zatytułowany *Trudności w nauczaniu fonetyki języka polskiego jako obcego* (s. 91–128), w którym Autorka oprócz przybliżenia najważniejszych pojęć związanych z poprawnością językową, jak *błąd językowy*, *norma wzorcowa*, *norma użytkowa*⁶, szczególną uwagę poświęca omówieniu problematyki normy językowej i jej wariacji we współczesnej polszczyźnie. Ze względu na metodyczny i praktyczny charakter książki, w pracy bliższemu oglądowi poddaje *normę glottodydaktyczną*, a więc „przewidywane dla każdego poziomu umiejętności, którymi wykazać powinni się uczący się, z jednoczesnym uwzględnieniem konkretnych czynników (np. interjęzyk czy miejsce nauczania), mających wpływ na występowanie (lub nie) ewentualnych dewiacji” (s. 95). W pierwszej kolejności przytacza pojęcie błędu fonetycznego (zwanego również błędem wymowy), co ważne, stara się podnieść kwestię eliminacji, korekty błędów fonetycznych, a także zjawiska utrwalania poprawnych form w procesie dydaktyki szkolnej. Następnie skupia się na omówieniu miejsc trudnych w obrębie systemu fonicznego. Są to typowe

⁶ Szerzej na ten temat Markowski 2007: 28–37; 55–60.

błędy występujące w systemie wokalicznym, jak błędna artykulacja samogłosek ustnych *i/y/e*, samogłosek *o/u*, asynchroniczna wymowa samogłosek nosowych przed spółgłoskami szczelinowymi, oraz konsonantycznym, w którym najwięcej problemów dotyczy realizacji spółgłosek trzech szeregów: syczących, szumiących, ciszących, spółgłosek półotwartych *l* i *r*, spółgłosek wargowych, spółgłoski *x*, półspółgłosek, a także połączeń głoskowych, jak wymowa geminat spółgłoskowych, zbitek spółgłoskowych, uproszczeń artykulacyjnych. Autorka zwraca także uwagę na fakt występowania w języku polskim upodobnień, które bywają problematyczne dla obcokrajowców. Na koniec wydziela typowe odstępstwa zauważalne w obrębie systemu prozodycznego – związane głównie z intonacją wypowiedzi pytajnych i żądających oraz akcentem wyrazowym. Całość rozdziału zamykają wnioski, w których Autorka podaje praktyczne wskazówki pomocne w eliminowaniu problemów fonetycznych i nauce poprawnej wymowy języka rodzimego.

Rozdział czwarty książki poświęcony został fonetyce korektywnej⁷. Nie sposób nie zgodzić się z Autorką, iż dużym utrudnieniem w nauczaniu fonetyki obcokrajowców jest brak w obrębie kursu zajęć poświęconych li tylko nauce wymowy i treningowi słuchowemu. Kompetencji tych kursanci nabywają z reguły jakby przy okazji kształcenia innych sprawności językowych. Autorka opowiada się za podejściem mieszanym, jeśli chodzi o nauczanie fonetyki, czyli wprowadzenie najważniejszych informacji w krótkim okresie bezpodręcznikowym, a potem wplatanie ćwiczeń fonetycznych między inne zagadnienia w czasie trwania całego kursu. Ciekawy wydaje się postulat diagnozy ewentualnych wad wymowy u kursantów przez lektora, jednakże może być on trudny do realizacji w praktyce, większość lektorów bowiem nie posiada kompetencji w zakresie logopedycznym i o ile w niektórych przypadkach kompetencje nauczyciela umożliwią przynajmniej wstępną diagnozę, która pozwoli odesłać do specjalisty, o tyle w wielu innych przypadkach nie będzie to możliwe. W dalszej części rozdziału Michalina Biernacka zwraca uwagę na indywidualizację nauczania, w tym na motywację, modalność (rozumianą jako przekształcanie energii sensorycznej w reprezentacje sensoryczne i reagowanie na bodźce – s. 136) i związane z nią zróżnicowanie technik nauczania, które pozwolą docierać zarówno do wzrokowców, słuchowców, jak i kinestetyków (i czuciowców), wiek, predyspozycje i ograniczenia (tu Autorka zwraca głównie uwagę na umiejętność kodowania fonetycznego, strategie i style uczenia się, samoocenę,

⁷ Pojęcie to rozumie autorka następująco: „fonetyka korektywna nie tyle skupia się na klasyfikacjach i analizach błędów, ile na sposobach radzenia im, przewidywania i, w konsekwencji, ich eliminowania” (s. 129).

umiejętność autoewaluacji). Cenną częścią rozdziału czwartego jest prezentacja materiałów fonodydaktycznych dostępnych nauczycielom języka polskiego jako obcego. Autorka podaje nie tylko najważniejsze pozycje metodyczne, ale też podręczniki do nauczania fonetyki, podręczniki kursowe zawierające treści fonetyczne, a także opracowania naukowe, które mogą być przydatne w warsztacie pracy nauczyciela-lektora języka polskiego.

W podrozdziale zatytułowanym *Typologia ćwiczeń fonetycznych* znajdziemy przedstawienie faz nauczania elementów fonicznych: (1) dostarczenie wzorca; (2) prezentacja wzorca (tu ciekawą propozycją wydaje się zastosowanie lusterka – częściej jednak używanego w warsztacie logopedy niż glottodydaktyka, po raz kolejny Autorka sugeruje więc nauczycielom języka polskiego jako obcego korzystanie z doświadczeń i metod właściwych pracy logopedy – w celu uświadomienia ruchów artykulacyjnych); (3) utrwalenie dźwięku, akcentuacji czy wzoru intonacyjnego. W dalszej części zaś Biernacka przytacza szereg ćwiczeń, których celem jest wykształcenie kompetencji fonologicznej⁸. Autorka wskazuje także ćwiczenia logopedyczne jako możliwe do wykorzystywania podczas zajęć z obcokrajowcami. I choć samo założenie w naszym przekonaniu jest jak najbardziej słuszne, należy podkreślić – zabrakło w książce jasnego wyrażenia tego faktu⁹ – że niektóre z nich mogą być wykonywane tylko przez wykwalifikowanych terapeutów¹⁰ i są odpowiednie tylko do pracy indywidualnej. Natomiast bardzo cenną częścią tego rozdziału jest zaproponowanie ćwiczeń z wykorzystaniem tekstów kultury (poezja, proza, piosenki, lingwołamaki, zagadki) (s. 191–202) oraz łączenia ćwiczeń komunikacyjnych z kształceniem kompetencji fonologicznej (s. 202–206).

Książkę tę kończy obszerna bibliografia, obejmująca nie tylko pozycje językoznawcze, ale również wykaz podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego, słowniki i encyklopedie, wykorzystane teksty i źródła internetowe, a także wykaz tabel i rysunków zamieszczonych w pracy.

Wyrażamy przekonanie, że recenzowana monografia, zgodnie ze swoim celem, znajdzie duże grono odbiorców nie tylko wśród lektorów języka polskiego jako obcego, ale także nauczycieli-polonistów, logopedów czy neurologopedów. W związku z tym, że ma ona charakter poradnika metodycznego, Autor-

⁸ Ćwiczenia kształtujące słuch mowny, dotyczące dźwięków mowy, dotyczące prozodii, ćwiczenia artykulacyjne.

⁹ Autorka pisze jedynie: „Co prawda nie wszyscy lektorzy są zgodni co do możliwości/konieczności stosowania wsparcia logopedycznego, jednak wieloma technikami można się inspirować, by u efektywnić proces nauczania” (s. 186).

¹⁰ Autorka przytacza np. Manualne Torowanie Głosek – do stosowania tej metody konieczne jest odpowiednie przygotowanie, nie tylko teoretyczne.

ka każdy z prezentowanych rozdziałów wzbogaca propozycjami praktycznych ćwiczeń oraz gier dydaktycznych, często opatrzonych ciekawymi przykładami, pomocnych zarówno w nauce fonetyki, jak i w dydaktyce języka polskiego jako obcego. Ponadto, prezentując niektóre ćwiczenia, Pisząca dzieli się swoim doświadczeniem dotyczącym do odbioru tychże przez jej kursantów, co – zwłaszcza początkującym nauczycielom – może być pomocne w dokonywaniu wyboru poszczególnych zadań. Wydaje się, że gdyby częściej wystąpiły dodatkowe informacje o potencjalnym odbiorcy – jego poziomie językowym, niekiedy wieku (ze względu na charakter ćwiczenia), książka z pewnością zyskałaby dodatkową wartość dla młodych dydaktyków. Nie zmienia to jednak faktu, że recenzowana książka jest niezwykle cenną pozycją wśród materiałów kierowanych do nauczyciela języka polskiego jako obcego/drugiego i warto, aby każdy, zwłaszcza początkujący, glottodydaktyk zapoznał się z jej treścią.

Bibliografia

- Dąbrowska A. 2004, *Najczęstsze błędy popełniane przez cudzoziemców uczących się języka polskiego jako obcego*, [w:] *Opisywanie, rozwijanie i testowanie znajomości języka polskiego jako obcego*, red. A. Seretny, W. Martyniuk, E. Lipińska, Kraków, s. 105–136.
- Grabias S. 2003, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.
- Kurkowski Z.M. 2000, *Audiogenne uwarunkowania zaburzeń mowy*, „Logopedia”, 28, s. 105–113.
- Kyrc B. 2016, *Kompetencja fonologiczna a dojrzałość szkolna dziecka dwujęzycznego w Polsce (porównawcze studium przypadku)*, [w:] *Biblingwizm polsko-obcy dziś: od teorii i metodologii badań do studiów przypadków*, red. R. Dębski, W.T. Miodunka, Kraków, s. 133–147.
- Markowski A. 2007, *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa.
- Miodek J. 2001, *O normie językowej*, [w:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Kraków, s. 73–83.
- Opisywanie, rozwijanie i testowanie znajomości języka polskiego jako obcego*. 2004, red. A. Seretny, W. Martyniuk, E. Lipińska, Kraków.
- Siudzińska M. 2011, *Co to jest fonetyka patoartykulacyjna (patofonetyka)?*, „Poradnik Językowy”, 9, s. 52–59.
- Skorek E.M. 2001, *Oblicza wad wymowy*, Warszawa.
- Sukcesy, problemy i wyzwania w nauczaniu języka polskiego jako obcego*. 2014, red. A. Mielczarek, A. Roter-Bourkane, M. Zduniak-Wiktorowicz, Poznań.
- W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku*. 2008, red. W.T. Miodunka, A. Seretny, Kraków.
- Ewa Horyń, Ewa Zmuda
Katedra Języka Polskiego
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie